

TOVDALSELVA:

Ut av skyggens dal

– Vi sliter litt med å få laksefiskere fra det sentrale Østlandet til å komme til Sørlandet.

JAKT & FISKE

OLE KIRKEMO
TEKST

VEGARD VEBERG
FOTO

– **Konkurransen** fra elvene i Trøndelag og på Vestlandet er tøff. I tillegg har vi en klynge av gode lakseelver i nabolaget her, som slåss med Tovdalselva om oppmerksomheten fra lokale fiskere.

Vi treffer Jørgen Birkenes, engasjert leder av Nedre Tovdal Fiskelag de siste 12 årene, ved Rislåvøllen Gård på sone 4. Laks i ulik størrelse viser seg med jevne mellomrom i den store dype Buhølen foran oss. De største eksemplarene estimeres til åtte–ni kilo. Mange av dem er tydelig farget etter å ha stått på elva i et par måneder, andre er blankere i skinnet, til tross for at vi er ti dager inn i september.

Valdet vi befinner oss på er et av elvas mest attraktive parti, drøyt to kilometer langt, bestående av flere fine stryk, perfekt for fluefiske. Vår mann går med sluk.

Bør levere 10 000 kilo

Tøff konkurranse til tross; Birkenes mener Tovdalselva har alle muligheter til å gjøre seg mer gjeldende blant de seks-sju toneangivende lakselvne på Sørlandet, selv om det er et stykke opp til fangstene i eksempelvis Mandalselva. I 1880-årene var Tovdalselva rangert som landets tredje beste lakseelv.

Mellomlaks og smålaks preger fangstene i Tovdalselva. Sverger du til enhånds stanga, byr elva på utmerket sport.

– Vi har en jobb å gjøre for å få flere laksefiskere til Tovdalselva, fastslår Jørgen Birkenes, engasjert leder av Nedre Tovdal Fiskelag de siste 12 årene. Fem kast med spinner på morgenkvisten 1. juni sist sommer resulterte i denne fangsten.

FOTO: PRIVAT

Øvre deler av lakseførende strekning i Tovdalselva gir villmarksfølelse. Her tilbys både eksklusivt fiske i en del høler, og lange strekninger med kortsalg.

De 1200 meterne nedstrøms Boenfossen, som i sin helhet utgjør sone 2, er Tovdalselvas desidert beste fiskestrekning. 2000–3000 laks har de seinere sesongene passert fisketelleren her. Ved vannføring rundt 15 kubikk/sek. og lavere, går laksen opp selve fossen, anslagsvis i samme antall som i laksetrappa.

– 2011 er toppsesongen i nyere tid, med 3000 kilo. Vi håpet fangstkvan- tumet skulle øke ytterligere, ikke at det skulle bli mindre, slik tilfellet har vært de siste årene. Elva har potensial til å levere 10 000 kilo. Men muligens er det jeg som er litt for utålmodig, smiler Birkenes.

Kalkingssuksess

Han har hengt med lenge nok til å minnes elva på 70-tallet, hvor lakse- stammen var utdødd på grunn av den sure nedbøren. Redningen her,

som i de andre sørlandselvene, ble livgivende kalking, som startet i 1996 for Tovdalselvas del. Resten er en suksesshistorie, etter at staten de siste 30 årene har brukt noen milliarder på kalkingen av et 20-talls elver, fleste- parten på Sørlandet og i Rogaland. I 2011 og 2012 ble det tatt over 60 000 kg laks i kalka laksevassdrag, drøyt 14 prosent av totalfangst på lands- basis. Men etter tiår i skyggens dal tar det åpenbart tid å gjenvinne gammelt renommé.

Beskjedent fisketrykk

– Buhølen leverer rundt 50 laks i løpet av sesongen. Med et mer aktivt fiske hadde vi garantert fått valdet opp i det dobbelte. Høyere fangsttall vil være

den beste markedsføringen av elva, men da trenger vi mer folk i elva, sier Lars Einar Reme (37), entusiastisk guide, som viser hvor laksen vanligvis tar på elvestrekningen ved Rislå- vollen.

Årsaken til det beskjedne fiske- trykket i Tovdalselva skyldes at lokale fiskere kjenner sin besøkelsestid. Stanga hentes kun fram når forholdene er optimale. Når antall lakseturister i tillegg er beskjedent, blir fisketrykket lavt. Det slår rett inn på fangststati- stikken, fastslår Reme, og blir supplert av fiskelagsleder Jørgen Birkenes:

– Mange sportsfiskere forbinder Sørlandet med sol, bading og sjøfiske, i liten grad laksefiske. Det må vi få gjort noe med!

Tovdalselva har potensial til å levere 10 000 kilo.

– Sesongen startet veldig bra, men så ble det tørt og varmt, konstaterer fiskeguide Lars Einar Reme. Her feirer han elvas største laks i 2016, et eksemplar på 12 kilo, sammen med (f.v.) fiskegjest Sebastian Bredal, kjøkkensjef Nicolai Ellitsgaard og hovmester Dagfinn Galdal. Laksen ble tatt 2. juli på flue på sone 2.

Enkel å lese

Tovdalselva bukter seg stilleflytende over lange parti, med mye av den samme karakteren du finner i Numedalslågen. Fisket er som der, konsentrert om elvas strykparti og større og mindre fossefall, noe som gjør den enkel å «lese» for den som er på sitt første besøk.

En utfordring er at temperaturen i elva fort blir høy, opp mot 20 grader allerede i juni. Da søker laksen seg til de dypeste hølene, og er ikke enkel å hankses med.

– Stor hastighet på flua på tvers av hølen med flytesnøre kan være det som skal til for å lokke «treg» laks til hogg. Eller å fiske dypt og rolig med ei mindre, tyngre tubeflue. Riffing hitch bør også testes når sommervarmen har inntatt elva, tipser fiskeguide Lars Einar Reme.

Tilgjengeligheten til de ulike sonene i Tovdalselva er upåklagelig, og fisket er rimelig, en forutsetning etter at staten gjennom en årrekke har sprøytet inn millionbeløp i livgivende kalk. Også på Boen-retten, elvas beste strekning, selges det rimelige døgnkort til allmennheten, dersom sonen ikke er utleid som en pakke for et begrenset antall dager/stenger (se egen sak).

Sørlandselvene er igjen å regne med når sommerens lakse- fiske skal planlegges.

Kalking mot sur nedbør har vært en stor suksess på Sørlandet. Denne kalk- doseren står i Uldalsgreina i Tovdalsvass- draget.

FOTO: FRODE KROG- LUND/FYLKESMANNEN I AUST- OG VEST-AGDER

Uke 32 ...

I likhet med de øvrige lakseelvene på Sørlandet er det smålaks og mellomlaks som dominerer fangstene i Tovdalselva. Da slutt- strek ble satt for 2016-sesongen viste fangststatistikken drøyt 1800 kilo, fordelt på 31 storlaks (over 7 kilo) 278 mellomlaks (3–7 kilo) og 252 smålaks (under tre kilo).

Den andre uka av august ga flest laks på land sist sommer. Uke 32 var også den beste i 2015 og i 2011-sesongen, men er det bra vannføring, viser fangststatistikken at elva kan by på godt fiske fra sesongåpning i juni og gjennom hele sommeren, fram til første halvdel av september.

Fortsatt behov for kalk

Kalking sørger i dag for god vannkvalitet i 21 laksevass- drag i Sør-Norge. Audna i Vest-Agder ble som første elv fullkalket i 1985, men det skulle ennå gå ti år før det ble skikkelig sving på kalking av lakseelver. Da var mange laksebestander allerede utdødd, deriblant laksen i Tovdalselva – hvor kalking kom i gang i 1996. Siden 1990 har det vært en reduksjon i den sure nedbøren og 800 innsjø- og bekkelakkingstiltak er avsluttet etter en gradvis nedtrapping. Laksesmoltene er imidlertid sensitiv for surt vann. Mens innlandsfisk klarer seg greit i litt surt vann med litt aluminium, kan laksesmoltene få problemer i samme vannkvalitet, eller bli så redusert fysiologisk at muligheten for å klare overgangen til livet i saltvann svekkes, påpeker Atle Hindar, regionleder i NIVA, i en større temaartikkel om kalking i Villaksnytt 3/15. Og konkluderer: Redusert forsuring betyr ikke nød- vendigvis mindre kalking og kalkingstilskudd. Behovet vil trolig være der i flere tiår framover.

Kilde: Villaksnytt 3/15

Johan Olsen er opptatt av å ivareta husets historie, som kan spores tilbake til 1520, da kong Christian II var eier.

Det britiske fotavtrykket er godt ivaretatt i den nyrestaurerte «laksefiskerfløyen».

BOEN GÅRD:

På klassisk grunn

Sone 2 er kronjuvelen i laksefisket i Tovdalselva. Sjekker du inn på Boen Gård får du en solid dose kulturhistorie med på kjøpet.

Vi får litt assosiasjoner til herskabelige Downton Abbey fra den britiske TV-serien med samme navn, når vi svinger inn i bakgården på Boen Gård. Inntrykket forsterkes når vi følger den hellelagte gangstien rundt den praktfulle restaurerte trebygningen fra 1813, og blir møtt av et sørlandsk svar på Mr. Carson. Hovmester Dagfinn Galdal står foran hovedinngangen, ulastelig antrukket, og lurer på om vi kan tenke oss å smake på en engelsk musserende vin, laget etter champagnemetoden, for lunsjen?

– Framstill oss for all del ikke som et snobbested, sier Johan Olsen,

tredje generasjon på Boen Gård, der han viser rundt i de staselige stuene i herskapshuset. Her er bryllup hver helg i sommermånedene. Sammen med julebord, kurs og konferanser, er det drift året rundt, laksefiske utgjør kun en liten del av virksomheten, men Olsen har godt håp om at omsetningen også vil øke på det området.

Britisk fotavtrykk

Familien Hegermann satt på Boen Gård gjennom generasjoner, og her som i andre norske laksedaler var det britisk overklasse som utfordret laksen på stang. Og Tovdalselva

manglet ikke laks! Herrene William Radcliffe og Harold C. Wilson landet 1004 laks på 36 dager i 1924. I 30-årene sendte ironisk nok sur nedbør fra herrenes hjemland, laksestammen i Tovdalselva i kjelleren.

Boen er i dag eid av tre familier, alle etterkommere av skipsmekler Johan. G. Olsen. Dagens eiere har de seinere årene lagt ned et formidabelt antall timer og ressurser i restaurering av huset, ute og inne. Det samme gjelder tilrettelegging på sone 2, i form av trapper, kastebrygge og gapahuker. Fjerning av store mengder krattskog langs elvebredden har åpnet elva og gitt østre bredd

Boen Gård er praktfullt restaurert og er et populært sted for bryllup, julebord, konferanser og laksefiskere som ønsker et godt tilrettelagt opplegg.

et tilnærmet parklignende preg, med støtte fra Innovasjon Norge.

Det britiske fotavtrykket er også omtentksomt ivaretatt i den nyrestaurerte «laksefiskerfløyen», i form av historiske bilder og fiskeutstyr fra lordetiden. De to romslige leilighetene, basert på selvhusholdning, er renovert på forbilledlig vis, og er en studie verd for enhver som sysler med laksefisketurisme.

– Vi håper jo dette vil være attraktivt for fiskelag som ønsker et litt annerledes opplegg, sier Johan Olsen beskjedent.

Vi håper laksefløyen vil være attraktiv for fiskelag som ønsker et litt annerledes opplegg.

Kronjuvelen

Sjekker du inn på Boen Gård flytter du ikke bare inn i en godt bevart kulturhistorie, men får også tilgang til elvas desidert beste laksestrekning, de 1200 meterne nedstrøms Boenfoss, som i sin helhet utgjør sone 2 i elva. Dette partiet, med 11 definerte fiskeplasser (begge sider), hvor av flere bærer navn fra engelskmannsperioden, er selve kronjuvelen i Tovdalselva, noe også fangststatistikken bekrefter. I enkelte år er halvparten av all fisk i løpet av sesongen tatt på denne strekningen, men det normale er ca. 1/3 del av fangsten.

Årsaken er naturgitt. Boenfoss, med en høyde på 13 meter, er ikke uten videre gitt å forsere, og laksen finner ikke umiddelbart veien til laksetrappa. Selve hølen under fossen, og strykepartiet nedstrøms, holder derfor alltid fisk gjennom sommeren.

Boen er ikke Nedre Sierra i Altaelva eller kulpene under Målselvfossen i Troms. Til gjengjeld er det blant det mest attraktive laksefiske Sørlandet har på menyen. Uten at du trenger å ta opp banklån før du legger flua ut ved Stalky eller Martins point!

Tovdalselva

Tovdalselva er 143 km lang, og den lengste elva på Sørlandet som fortsatt renner fritt i hele sitt løp. Kildene ligger i Telemark, og elva renner i sørlig retning til den møter havet i Vest-Agder, ved Kristiansand lufthavn. Gjennomsnittlig vannføring ved utløpet er 65 m³/sek. Lakseførende lengde er ca. 35 km, opp til Herefossfjorden.

Soner: Elva er inndelt i 5 soner: Sone 4, oppstrøms tettstedet Birkeland, er ca. 16 km fra Flakksvatnet til sørenden av Herefossfjorden. Variert og mer hurtigflytende enn de øvrige sonene, med fosser, stryk og tiltalende kulper.

Sone 3 er ca. 10 km. Gjennomgående roligere elv fra oppstrøms Boenfossen til sørenden av Flakksvatnet, men også denne sonen har mange fine kvaliteter. Andelen laks som tas på sone 3 og 4 har økt betydelig de seinere årene. Sone 1, mot munningen, er ca. 6 km, for det meste stilleflytende elv, best egnet for båtfiske.

Sone 2 er den korte, attraktive Boen Gård, mens sone 5 dekker Herefossfjorden.

Fangstbegrensning: Døgnavkvote i 2016 var to laks og to sjørøret pr. fisker. Fisket avsluttet når to lakser er avlivet.

Info om fisketider og regler finner du på www.tovdalselva.no
Se også www.rislavollen.no og www.boengaard.no

Teinefossen, nederst på sone 4, er en av Tovdalselvas mest attraktive fiskeplasser. Hølen er reservert for to stenger og fluefiske.

FOTO: STEINAR NØRSTEBØ/BIRKENES KOMMUNE

